

ANKARA'NIN
GÜNÜL
SULTANI

HACI
BAYRAM-I
VELÎ

Prof. Dr. ABDURREZZAK TEK

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

الله
الرحمن الرحيم

Ankara'nın Gönül Sultanı
HACI BAYRAM-I VELÎ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI – 1082
HALK KİTAPLARI: 246
ANADOLU GÖNÜL SULTANLARI DİZİSİ – 02

Genel Koordinatör
Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZAFŞAR

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Koordinasyon
Yunus AKKAYA

Editör
Prof. Dr. Mustafa KARA

Baskı Takip
Mustafa YEŞİLYURT

Grafik & Tasarım
OTTO Yayıncılık

1. Baskı, Ankara 2015

ISBN 978-975-19-6397-0
2015-06-Y-0003-1082
Sertifika No: 12930

Baskı
Sistem Ofset
Tel: (0 312) 395 81 12

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 07.11.2013/42

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0 312) 295 72 93 – 94

Faks: (0 312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

Tel: (0 312) 295 71 33 – 295 71 56

Faks: (0 312) 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

ANKARA'NIN
GÖNÜL
SULTANI | HACI
BAYRAM-I
VELÎ

Prof. Dr. ABDÜRREZZAK TEK

SUNUŞ

İslam dini, asırlar ve coğrafyalar aşarak günümüze kadar gelmiştir. Her tarihte, her coğrafyada bu kerîm mirası sonraki nesillere taşımak için olağanüstü gayretler sarfetmiş, her biri birbirinden değerli ilim, fikir ve gönül insanları yetiştirmiştir. İlimleriyle, amelleriyle, örnek yaşantıları ve öğretileriyle yalnızca yaşadıkları döneme değil, çağlar ötesine de rehberlik eden bu şahsiyetler, İslam ilim ve irfan geleneğinde önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Nebevi hikmeti doğru okumak, anlamak ve yaşayarak örnek olmak konusunda maneviyat iklimimizde önemli izler bırakmışlardır. Onların hikmet ve marifet yolculukları bugün de devam etmektedir. Onların mesajları sadece düne değil, bugüne de hitap etmektedir. Bu güzide şahsiyetlerin ruh ve gönül dünyalarını tanımaya, sahip oldukları üstün değerleri keşfetmeye en çok da bugünün insanının ihtiyacı bulunmaktadır.

Rehberlikleriyle halkın gönlünde taht kurmuş bu insanlara hem bir vefa borcunu ödemek hem de bunları günümüz insanına anlaşılır bir dilde sunmak üzere Başkanlığımız, elinizdeki diziyi yayımlamıştır. Coğrafyamızın gönül mimarlarını tanımanın kendimizi tanımak için de önemli bir fırsat olduğu kanaatindeyiz. Bu güzel çalışmanın bir merak, bir ilgi ve bir yöneliş vesile olmasını diliyoruz...

Diyaret İşleri Başkanlığı

GİRİŞ

Anadolu'da siyasi ve sosyal ortam güçlü bir yapı kazandıktan sonra özellikle Horasan, Maverâünnehr, Harizm, Azerbeycan ve Irak bölgesinden göç dalgalarıyla muhtelif tasavvufî cereyanlar bu topraklara gelmeye başladı. Böylece söz konusu akımların temsilcileri olan şeyhler ve dervişler, tarikatlarını yayabilecekleri müsait imkânlarla dolu bir çevre bulmuş oluyorlardı.

İslam'la yeni tanışmış olan Anadolu coğrafyasında yayılmaya başlayan tarikatlar, aynı zamanda temsil ettikleri kültür ve inancı da beraberlerinde getirmişlerdi. Bunlardan Kübrevîlik, Halvetîlik, Kazerûnîlik ve Mevlevîlik gibi tarikatlarda Sünnî anlayış ön planda iken; Vefâîlik, Kalenderîlik ve Haydarîlik gibi tarikatlarda ise mahalli inanç ve geleneklerin daha baskın olduğu gayr-ı Sünnî bir eğilim mevcuttu.

Yine 13. yüzyılda Anadolu'ya gelerek bu toprakların manevi olarak şekillenmesinde önemli katkısı olan şeyhler arasında Evhâdüddin Kirmânî, Muhyiddin İbn Arabî, Sadreddin Konevî, Burhaneddin Muhakkik Tirmizî, Mevlâna Celâleddin Rûmî, Necmeddin Dâye ve Fahreddin Irakî gibi tasavvuf tarihinin öne çıkan isimleri bulunuyordu.

İran bölgesinde yetişen Evhâdüddin Kirmânî, tasavvufî terbiyesini tamamladıktan sonra seyahate çıkmış ve 13. yüzyılın başında Anadolu'ya gelmişti. Malatya, Sivas,

Konya ve Kayseri’de bulunarak bölgede yaşayan sufiler üzerinde etkili oldu. Benzer bir güzergâhı takip eden bir başka mutasavvıf da Kübrevî şeyhi Necmeddin Dâye’dir. Sivas’ta iken meşhur eseri *Mirsâdü’l-İbâd*’ı Anadolu Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad’a takdim ederek kabul görmüştü.

Mutasavvıflar arasında büyük saygınlığı bulunan İbn Arabî’nin Anadolu’da siyasi, dinî ve tasavvufî çevrelerde etkisi büyüktü. Kendisinden sonra Konya’da ikamet ederek görüşlerini aynı coğrafyaya yayan meşhur öğrencisi Sadreddin Konevî, bu etkiyi daha da ileriye taşımıştı. Öyle ki İbn Arabî’nin temsil ettiği tasavvuf geleneği, Osmanlı devletinin ilk resmî baş müderrisi Davud Kayserî ve ilk şeyhülislam Molla Fenarî başta olmak üzere birçok âlim ve mutasavvıf tarafından temsil edilmişti.

Hazret-i Mevlâna ile teşekkür eden Mevlevîliğin, Selçuklulardan itibaren Anadolu’daki tasavvuf kültürünü şekillenmesinde etkili bir rol oynadığı açıktır. Söz konusu rol, sadece dinî alanla sınırlı kalmamış edebî, musiki ve sanat hayatında da kendini göstermiştir. Elbette Mevlâna gibi bir mutasavvıfın yetişmesinde büyük emeği olan Burhaneddin Muhakkik Tirmizî’nin hem zâhir hem de bâtın ilimlerindeki derinliği, söz konusu toprakları bilgi ve mana açısından aydınlatmıştı.

Konya’ya gelerek Sadreddin Konevî’nin hizmetine giren Fahreddin Irakî; sadece İbn Arabî geleneğinden beslenmemiş, Hazret-i Mevlâna ve Mevlevî çevreleriyle

de dostluk kurmuştu. Tokat'ta kendisi için yaptırılan hankâhta pek çok dervişin yetişmesini sağlayarak bölgedeki manevi kimliğinin oluşmasına ön ayak oldu.

Öte yandan Bizans'a karşı yapılan gazalara katılan abdal, baba, dede ünvanlı dervişler; fethettikleri topraklarda zaviyeler açarak buraların İslamlaşmasına katkı sağlıyorlardı. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda da rol oynayan ve Rum abdalları adı verilen bu dervişler, Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşme ve İslamlaşmasında önemli etkileri olmuştu. Bunlardan Abdal Musa, Abdal Mehmed, Abdal Murad ve Geyikli Baba, Hacı Bayram Velî öncesi Anadolu halkını irşad eden zatlardı.

Bununla birlikte Anadolu'yu manevi olarak besleyen coğrafya içinde Horasan ve Erdebil hattının önemli bir yeri vardır. Özellikle Şeyh Safiyyüddin ile başlayan ve Erdebil sufileri adıyla anılan bu aileye Osmanlı padişahları derin saygı duymuş ve her yıl gönderdikleri hediyelerle verdikleri değeri göstermişlerdir. Anadolu'da doğup yetişen bir mutasavvıfın kurduğu ilk Türk tarikatı olan Bayramiyye'nin pîri Hacı Bayram Velî'nin mürşidi Somuncu Baba, Erdebil şeyhlerinden Alâeddin Erdebîli'nin halifesidir.

Timur, Ankara savaşı dönüşünde ziyaret ettiği Alâeddin Erdebîli'den çok etkilenmiş ve bu sebeple Erdebili, köyleriyle birlikte, vakıf olarak tarikata bağışlamıştı. Bu sırada beraberinde getirdiği ve şeyhin isteği üzerine bıraktığı otuz bin Türk esir, Hâce Alâeddin Erdebîli'ye bağlandı. Bu olaydan sonra ünü Anadolu'ya yayılan

Erdebil sufîlerinin pek çok mürid elde ettikleri görülmektedir.

Bu ailenin oluşturduğu Safeviyye tarikatının Anadolu'daki ilk mensupları, yurtlarına dönen söz konusu esirlerle onların nesilleridir. Nitekim sonradan kurulacak olan Bayramiyye ve Celvetiyye tarikatı silsileleri, Erdebîli vasıtasıyla Safeviyye silsilesine ulaşır ki bu durum Erdebil sufîlerinin Türk tasavvuf tarihinde önemini göstermektedir. Böylece Anadolu'daki farklı sufî grupların oluşturduğu dini ve tasavvufî atmosfer, Hacı Bayram Velî'nin tasavvufî kişiliğinin şekillenmesinde de etkili oldu.

HAYATI

Hacı Bayram Velî, Orhan Gazi döneminde Ankara'nın kuzeyinde şirin bir Anadolu köyü olan Solfasol'da dünyaya geldi. Solfasol bugün Ankara merkeze bağlı bir mahalle konumundadır. Babasının adı Koyunluca Ahmet, dedesinin de Mahmut'tur. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan Koyunluca Ahmet'in üç oğlu vardı. Oğullarının en büyüğü Hacı Bayram, ortanca oğlu Safiyyüddin, küçük oğlu ise Abdal Murad idi.

Hacı Bayram ismi ona doğum anında verilen isim değildi. Asıl adı Numan olup, Hacı Bayram ismi sonradan şeyhi Somuncu Baba tarafından bir kurban bayramı arifesinde buluşmalarından dolayı verilmişti.

Hacı Bayram Velî; çocukluğunda aldığı temel eğitimin ardından medrese tahsiline devam ederek Arapça, Tefsir, Fıkıh, Hadis gibi dinî ilimlerin yanı sıra; Matematik, Astronomi ve Edebiyat gibi çeşitli alanlarda dersler okudu. İcazet aldıktan sonra Ankara'da Melike Hatun adlı bir hayırsever kadının yaptırdığı Kara Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Tasavvufî hayata yönelmeden önce uzun süre müderrislik yaptığı ve bir dönem Bursa Çelebi Mehmed Medresesi'nde de ders verdiği bilinmektedir.

Tasavvufa Yönelişi

Müdürlüğünün yanı sıra Yıldırım Bayezid'in kapıcıbaşılık görevini de üstlenmiş olan Hacı Bayram Velî'nin Somuncu Baba ile tanışması, muhtemelen Ulu Cami'nin açılışı esnasında olmuştur. Bursa'da iken sufilerin meclislerine giden ve Emir Sultan, Abdal Mehmed gibi dönemin önde gelen mutasavvıflarıyla görüşen Hacı Bayram, daha önce İmam Gazalî'de olduğu gibi zâhirî ilimlerin kendisini tatmin etmediğini ve aradığı hakikate ulaştırmadığını görmüştü. Bu nedenle gönül dünyasına hitap edecek ve manevi âlemin kapılarını kendisine açacak bir mürşit arayışı içine girdi. Emir Sultan'ın da tavsiyesiyle ve aradığını bulma ümidiyle, Bursa'dan ayrılan Somuncu Baba'nın peşinden gitti.

Ankara savaşının ardından Yıldırım'ın esir düşmesi üzerine kapıcıbaşı görevinden ayrılan Hacı Bayram, Somuncu Baba'nın Adana'ya gidip Ceyhan nehri kenarındaki Sis Kalesi yakınlarında bulunan bir köyde ikamet ettiğini öğrenir. Üzerindeki kapıcıbaşı kıyafetlerini tüccar kıyafetiyle değiştirerek yanına aldığı beş altı hizmetkârla birlikte Adana'ya doğru yola çıkar. Somuncu Baba'nın yerini öğrenir. Hizmetkârlarıyla o köye varıp kaldığı evi sorar ve nihayet şeyhine kavuşup elini öper. Somuncu Baba ona "Muradın nedir?" diye sorunca Hacı Bayram, kendisine hizmet etmeye geldiğini ve başka bir muradının bulunmadığını söyler. Bunun üzerine Somuncu

Baba, dervişliğe hazırlanması gerektiğini ve bu yolun zorluklarla dolu olduğunu söyleyince Hacı Bayram “Efendim, emrin neyse öyle olsun, rıza senindir” diye cevap verir.

Somuncu Baba Adana’ya gitmelerini, yanındakilerin gönlünü hoşnut ederek onları geri göndermesini, üzerindeki elbiseleri değiştirip derviş kıyafetini giymesini tavsiye eder. Akşam köye dönünce Somuncu Baba ona “Adını da değiştirelim” der. Birkaç gün sonra kurban bayramı olduğundan kendisine “Hacı Bayram” adını verir.

Öte yandan Somuncu Baba’nın, halifesi Şeyh Şücâ Karamanî vasıtasıyla Hacı Bayram’ı Ankara’dan çağırdığı da nakledilmektedir. Bir gün Somuncu Baba, Şeyh Şücâ’ya, “Engürü’de Numan isimli bir müderris var, onu davet eyle gelsin” diye emreder. Şeyh Şüca, Engürü’ye (Ankara’ya) giderek Somuncu Baba’nın emrini iletir. Hacı Bayram, “Davete icabet lazımdır” diyerek Somuncu Baba’nın yanına gelir. Şeyh ile buluştuklarında Somuncu Baba ona tasavvufî terbiye görmüş âlimler ile bu terbiyeyi görmeden ölen âlimlerin manevi mertebelerini gösterir. Hacı Bayram’a “Öldükten sonra kabir hayatının huzurlu mu yoksa huzursuz mu olmasını istersin, buna göre dilediğin seç” der. Bunun üzerine Hacı Bayram, müderrisliği bırakarak Somuncu Baba’ya teslim olur.

Somuncu Baba kurban bayramı sonrası Hacı Bayram’la birlikte önce Şam’a, bir süre sonra da Hicaz’a gider. Hac dönüşü Adana üzerinden Aksaray’a gelirler. Burada bir

yıl süren tasavvufî terbiyesinin ardından Somuncu Baba, Hacı Bayram'ı halkı irşat etmesi amacıyla Ankara'ya geri gönderir. Şimdi şeyhi Somuncu Baba'yı daha yakından tanıyalım:

Mürşidlerin Kutbu: Somuncu Baba

Şeyh Hamidüddin Aksarayî olarak tanınan Somuncu Baba, ilk tasavvufî eğitimini babasının yanında aldıktan sonra Dımaşk'a giderek bir süre zâhirî ilimlerin tahsiliyle meşgul oldu. Dımaşk'ta aradığı iç huzuru bulamayınca mürşid aramak için yola çıktı. Tebriz yakınlarında Hoy şehrinde yaşayan Safeviyye tarikatı şeyhlerinden Alâeddin Erdebîli'nin yanına gitti. Onun terbiyesi altında kısa sürede tasavvuf yolunda büyük ilerlemeler kaydetti.

Hamidüddin Aksarayî, Erdebil tekkesinde seyr u sülûkunu (tasavvufî eğitimini) tamamladıktan sonra şeyhinin emriyle Anadolu'ya gelerek Bursa'ya yerleşti. Şeyhi onun Erdebil'den ayrılışında, velayet nurunun onunla birlikte artık Acem topraklarından Rum iline geçtiğini söyler.

Bursa'ya geldiğinde sahip olduğu Melâmet neşvesinin de etkisiyle ön plana çıkmayarak kendini halktan gizlemeyi tercih etti. Bu dönemde ormandan eşiğiyle odun getirip ekmek pişirir ve ekmekleri sırtına yüklenerek sokaklarda satar. Bundan dolayı kendisine Bursa ahali tarafından Ekmekçi Koca veya Somuncu Baba lakabı verilir.

Somuncu Baba, halk tarafından tanınmaksızın bir hayat sürmekte iken Osmanlı mülkünde inşa edilen en büyük

caminin yapımı bitmiş, sıra açılışa gelmişti. Yıldırım Bayezid, açılışın, şehrin manevi sultanı Emir Buharî tarafından yapılmasını istiyordu. Padişah tarafından kendisine yapılan hutbe okuma teklifini Emir Sultan, Somuncu Baba'yı kastederek "Gavs-1 a'zam şu an bu şehirdedir, onların mübarek varlığı varken halka hitap etmek bize münasip değildir" diye geri çevirir. Görevin Somuncu Baba'ya verilmesini tavsiye eder. Somuncu Baba padişahla tanışır. Yıldırım Bayezid, Cuma namazını kıldırma ve hutbe okuma görevini verince Somuncu Baba da çaresiz hutbeye çıkmak zorunda kalır. Namazdan sonra verdiği vaazda Fatiha sûresini yedi farklı şekilde tefsir ederek hem halkın hem de başta şeyhülislam Molla Fenarî olmak üzere şehirde bulunan âlim ve sufîlerin dikkatini çeker. Artık şehrin gözdesi hâline gelmiştir.

Sırrının açığa çıkmasından sonra Somuncu Baba, halk ve idareciler tarafından kendisine gösterilen itibar üzerine gözlerden uzak bir yere gitmek amacıyla Bursa'dan ayrılır. Adana, Şam ve Hicaz bölgesinde bir süre kaldıktan sonra memleketi Aksaray'a yerleşir. Ömrünün sonuna kadar bu şehirde müridlerini yetiştirmekle meşgul olur.

Ankara'ya Dönüş

Büyük bir aşkla tasavvufî terbiyesini tamamladıktan sonra Somuncu Baba'dan icazet alan Hacı Bayram Velî, şeyhinin işareti üzerine memleketi Ankara'ya gitmek için hazırlıklara başlar. Vedalaşırken “Sultanım, ne amel üzerine olalım, sanat bilmem ne işleyelim?” diye sorunca “Ekin ek, burçak ek” cevabını alır. Ankara savaşının ardından Anadolu'da büyük bir otorite boşluğu oluşmuş, Osmanlı şehzadelerinin taht mücadelesi bitmek bilmeyen sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Böyle bir dönemde Ankara'ya dönen Hacı Bayram, bir taraftan müritleriyle birlikte çiftçilik yaparak geçimini sağlarken diğer taraftan halkı irşad etmek için vaaz ve nasihatlerde bulunur. Aynı zamanda âlim oluşunun da etkisiyle kısa sürede etrafında geniş kitleler oluşur. Hacı Bayram Velî'nin zaman zaman farklı şehirlere seyahatlerde bulunduğu ve buradaki sufilerle görüştüğü görülmektedir. Bu şehirlere biri de Bursa'dır. Daha önce tanışıp sohbetlerinden istifade ettiği Emir Sultan'la olan bağını koparmamış ve sık sık ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyaretleri menakıbnâmelerde şöyle anlatılmaktadır:

“Emir Sultan hazretleri zaviyesinde murakabe hâlinde oturuyorken Hacı Bayram Velî ziyaretine gelir. Elini öpüp bir müddet sohbet ettikten sonra Emir Sultan'a ‘Sultanım! Ben sizi evliyaullahın kısmetlerinin dağıtıldığı yerde görmedim. Bunun aslı nedir?’ diye sorar. Bunun üzerine

Emir Sultan ‘Peki kısmetleri dağıtanı gördün mü?’ der. Hacı Bayram ‘Hayır, yüzü örtülüydü sadece ellerini gördüm’ deyince Emir Sultan hazretleri sağ elini uzatır. Hacı Bayram Velî hemen eli öper ve ‘Sultanım, kuşkusuz bu el o eldi’ diyerek hayretini ızhar eder.”^[1]

“Yine bir gün Hacı Bayram Velî Ankara’dan Bursa’ya gelerek Emir Sultan’ın ziyaretine gider. Hundi Hatun’un sarayının avlusuna vardığında sarayın çatısının tamir edildiğini görür. Aniden çatıdan düşen bir direk havada asılı kalır. Hacı Bayram Velî, ‘Sultanımızın keramet göstermesine lüzum yoktu, direk yere düşse ne olurdu’ diye içinden geçirir. Huzuruna varıp eline öptükten sonra tam oturacakken Emir Sultan ‘Amacımız keramet göstermek değildi. Direğin düşeceği yerde çocuklar oynuyordu onlara zarar gelmesin diye yere düşmesine engel olduk’ cevabını verir.”^[2]

Edirne Yolculuğu: Sultanın Huzurunda

Ankara’da insanların gönüllerine ışık tutan Hacı Bayram Velî’nin manevi şahsiyetinin geniş kitleleri etkilemesi sonucu etrafında büyük bir derviş grubu oluşmuştu. Bu durumdan rahatsız olan bazı kimseler, halkı dalalete sevkettiği ve saltanat iddiasında bulunma ihtimali olabileceğini ileri sürerek padişaha şikayet ettiler. Şikayetin sebeplerinden biri de Hacı Bayram Velî’nin, siyasi sebeplerden dolayı idam edilen Şeyh Bedreddin’le birlikte Konya’da halvete girmiş olmasıdır.

Şikayetler üzerine II. Murad tarafından o dönemde devletin başkenti olan Edirne’ye çağırıldı. Hacı Bayram

Velî'yi Edirne'ye getirmesi için bir saray çavuşu görevlendirilmiş, eğer muhalefet ederse tutuklanması emredilmişti. Çavuş Ankara yakınlarına geldiğinde Hacı Bayram atına binerek çavuşu karşılamaya çıkar, karşılaştıklarında da ona nereye gittiğini sorar. Çavuş “Hacı Bayram derler bir müddei varmış, bazı fesat işleri sultana arz olduğundan onu Edirne'ye götürmeye geldim” diye cevap verir. Hacı Bayram, çavuşa, aradığı kişinin kendisi olduğunu söyleyince çavuş onun yüzündeki Muhammedî nuru görür ve “Efendim, sizin hakkınızda suizanda bulunmuşlar. Ben gidip durumu haber vereyim” der. Hacı Bayram “Sultanın emrine itaat etmek gerek, yanınızda bulunan zinciri takın gidelim” diyerek Edirne'ye doğru yola çıkarlar.

Gelibolu'ya geldiklerinde burada ilmi konularda şöhret sahibi olan Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi Ahmed'le buluşur. Manevi terbiyeye kabiliyetleri olduklarını görünce onları halvete sokar. Beraberinde bulunan çavuş da Hacı Bayram Velî'den o kadar etkilenir ki daha Edirne'ye ulaşmadan kendisine intisap eder.

On yedi gün sonra Edirne'ye ulaşırlar. Şehre girdiklerinde, çavuş, padişaha Hacı Bayram'ı getirdiğini haber verir. Fazla bekletilmeden huzura alınır. Hacı Bayram'la görüşen II. Murad, hakkında söylenenlerin iftira ve dedikodu olduğunu anlayarak kendisinden özür diler. Edirne'de kaldığı sürede en iyi şekilde ağırlanmasını emrederek saygıda kusur etmez. Hatta Edirne halkını irşad etmesi için Eski Cami'de vaaz

vermesini rica eder. Padişah ve vezirlerle uzun uzun sohbet eden Hacı Bayram Velî; onlara halka adil davranmalarını, devletin malına göz dikmemelerini ve zulümden uzak durmalarını tavsiye eder.

Edirne’de kaldığı sürede ilginç olaylar yaşanır. Onu çekemeyenler burada da peşini bırakmazlar. Bir gün II. Murad’ın vezirlerinden biri Hacı Bayram’ı yemeğe davet eder. Hacı Bayram’da “Davete icabet sünnettir.” diyerek gider. Vezirin niyeti onu zehirlemektir. Önceden hazırladığı zehirli şerbet kâsesini Hacı Bayram’a uzatır. Durumun farkına varan Hacı Bayram kâseyi alır “Biz içelim, zararı başkasına olsun” diyerek zehirli şerbeti içer. Vezir hemen o anda zehirlenme belirtileri göstererek yere düşüp ölür.

[1] Hüsameddin Bursevî, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, s. 193.

[2] Yahya b. Bahşî, *Menâkıb-ı Cevâhir*, s. 57.

Zorlu Sınav

Edirne’de iki ay kaldıktan sonra Ankara’ya dönen Hacı Bayram Velî’nin temsil ettiği Bayramiyye yolu, Ankara ve çevresinde büyük bir yaygınlık kazanmıştı. Bu etkinin temel sebeplerinden biri, saray çevresinin de desteğini almış olmasıydı. Hatta II. Murad kendisinden o kadar çok etkilenmişti ki bir mektup yazarak Bayramî dervişlerinin vergiden muaf tutulmasını bildirmişti. Ancak vergi vermek istemeyen bazı açığözler, şahsi çıkarlarını düşünerek Hacı Bayram’a bağlanmaya başladılar. Bunun sonucunda Ankara ve çevresinden vergi toplanamaz olmuştu. II. Murad yeni bir ferman göndererek şeyhten müritlerinin sayısını bildirmesini istemişti.

Hacı Bayram Velî, gerçek müritlerini ayırt etmek amacıyla ince ve hâkimane bir sınav hazırladı. Bir gün kendisine bağlanana haber gönderdi ve “Bize biat edenlere ziyafetimiz vardır” diyerek namazgâh olarak da kullanılan Kanlıgöl civarında toplanmalarını istedi. Her taraftan akın akın müridler gelmeye başladı. Hacı Bayram, namazgâhın tam ortasına bir yörük çadırı kurdurmuştu. Kuşluk vakti atının üzerinde ağır ağır çadıra geldi. Sessizce bekleyen müridlerine selam verdi ve “Bugün hanginizin beni daha çok sevdiğini anlamak istiyorum. Beni seven ve bana bağlananlar çadırın içine girecek onları kurban edeceğim” diye seslendi. Ardından elinde keskin bir bıçakla çadıra girdi. Müridler ne

yapacaklarını şaşırılmış bir hâlde beklerken dervişlerden bir erkekle kadın çadıra girdi. Bir müddet sonra çadırdan oluk gibi kan akmaya başladı. Namazgâhta bekleyenler “Bu nasıl şeydir, aklını kaybetmiş olmalı!” diye bağırarak çabucak orayı terk ettiler. Hâlbuki Hacı Bayram daha önce çadırda hazır olan koçları kurban etmişti. Halkın dağılması üzerine Edirne’ye, padişaha bir mektup göndererek “Hâlâ bir buçuk derviğim vardır, gayrı yoktur” diye gerçek manada müritlerinin sayısının bir erkek ve bir kadından ibaret olduğunu bildirdi.

Bayramîliğin Oluşması

Hacı Bayram Velî, insanlara manevi rehberlik yapabilmek için bizzat kendisi Bursa, Balıkesir, Edirne gibi Anadolu'nun çeşitli şehirlerini dolaştığı gibi yetiştirdiği halifelerini de farklı bölgelere göndererek tarikatını yaymaya çalışıyordu. Örneğin; Akbıyık hazretlerini Bursa'ya, Lüfullah Efendi'yi Balıkesir'e, Akşemseddin'i Çorum ve Beypazarı tarafına, damadı Eşrefoğlu Rûmî'yi de İznik'e göndermişti.

Tekkesinde her sabah ve yatsıdan sonra kurulan zikir meclislerinin yanı sıra öğle namazından önce ve sonra tefsir, fıkıh, hadis ve tasavvuf gibi dersler veriliyordu. Bazı kitaplar yorumlanıp onlarla ilgili şerhler yazılıyordu. Bu halkaların birinde Mahmud Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz* isimli Farsça eseri okunup şerh edilmişti. Hacı Bayram Velî'nin müderris oluşunun da etkisiyle müritleri, tasavvufî terbiyeleriyle birlikte zâhir ilimlerde de bilgi sahibi oluyorlardı.

Hacı Bayram Velî bir taraftan tarikat faaliyetleriyle meşgul olurken diğer taraftan müritlerinin geçimlerini sağlayacak iş kollarının oluşmasına da ön ayak oluyordu. Kendisine gelenleri meslek ve meşreplerine göre yönlendiriyor, sanattan anlayana sanatıyla meşgul olmasını tavsiye ediyor, çiftçilik yapanları işlerine devam etmesini ve geçimini bu yolla temin etmesini söylüyordu. Etrafında bulunan bakırcı, nalbant, değirmenci,

ayakkabıcı, ev ustası, yüncü, hayvan tüccarı gibi her kesimden insana, kendi geçimlerini sağlayacak bir işle meşgul olmaları, alınlarının teriyle ekmeklerini kazanıp kimseye el açmamalarını ısrarla vurguluyordu.

Ayrıca Ankara'da Ahilik teşkilatında olduğu gibi bir yardım sandığı kurmuştu. Özellikle mübarek aylarda müridleriyle birlikte Ankara'nın çarşılarını dolaşıp zekât ve sadaka vermek isteyenlerin verdiği paraları bir torba içinde toplayıp ihtiyaç sahiplerine dağıtıyordu. Dul kadınlar, kimsesiz yaşlılar, yetimler, öksüzler, evlenememe imkânı bulamayan gençler, yolda kalmışlar ve yoksul medrese öğrencileri, bu yardım sandığından hisselerini alıyorlardı.

Yine Hacı Bayram Velî'nin oluşturduğu güzel âdetlerden biri de tekkesinde her daim çorba kazanının kaynamasıydı. Tekkeye uğrayan fakir zengin, büyük küçük herkes; gece gündüz kaynayan Burçak çorbasından içer, karnını doyurduğu gibi ruhen de istifade edip huzurlu bir şekilde ayrılırdı.

Son Yılları

Hacı Bayram Velî'nin ömrünün sonlarına doğru iki önemli yolculuğa çıktığı rivayet edilmektedir. Bunlardan birini 1426 yılında II. Murad'ın daveti üzerine Edirne'ye yapmıştı. Padişah, bugün Uzunköprü'de bulunan tarihî köprünün temel atılma duasının Hacı Bayram Velî tarafından yapılmasını isteyince Edirne'ye giderek dua merasiminde bulunmuştu.

Diğeri ise 1429 senesinde Bursa'ya yaptığı yolculuktur. Bu yolculuğunun sebebi Emir Sultan hazretlerinin vasiyeti idi. Zira Emir Sultan, cenazesinin yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınıp defnedilmesini Hacı Bayram Velî'ye vasiyet etmişti. Hastalığının ağırlaşması üzerine Ankara'ya haber gönderilerek durum Hacı Bayram Velî'ye bildirildi. Emir Sultan'ın hastalandığı haberini alan Hacı Bayram Velî, hemen yola çıkarak büyük bir süratle Ankara'dan Bursa'ya gelmişse de son demlerine yetişememiştir. 1429 tarihinde vefat eden Emir Sultan'ı dervişlerinden Ahmed Horasanî su dökmüş, Hacı Bayram Velî de yıkamış ve cenaze namazını da kıldırıdıktan sonra büyük bir kalabalığın eşliğinde bugün türbesinin bulunduğu yere defnetmiştir.^[3]

[3] Hüsameddin Bursevî, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, s. 201-203.

Vefatı

Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murad olmak üzere beş padişahın dönemini idrak eden Hacı Bayram Velî, 1430 yılında Ankara'da vefat etti. Cenazesi Akşemseddin tarafından yıkandı, kefenlendi ve vefatından önce yaptırılan ve kendi adıyla anılan caminin yanına defnedildi. "İrtihâlü'l-insan" terkibi, vefatına tarih düşülmüştür. Kabrinin üzerine daha sonra inşa edilen türbe, Ankara'nın en önemli ziyaretgâhıdır.

17. yüzyılda düzenlenen bir şecereden Hacı Bayram Velî'nin beş erkek, üç kız çocuğu olduğu görülmektedir. Ahmed Baba, Edhem Baba, Baba Sultan, İbrahim ve Ali adlı erkek çocuklarından tarikat silsilesi Şeyh Ahmed Baba ile devam etmiştir. Türbede Hacı Bayram Velî'nin yanındaki hizada bulunan mezarların, oğulları Ahmed Baba ile Edhem Baba'ya ait olduğu söylenir. Kızlarından sadece Eşrefoğlu Rûmî ile evlenen Hayrunnisa'nın adı bilinmektedir.

Hacı Bayram Velî'nin daha ziyade Yörüklerle benzeyen şemali şöyle tarif edilmiştir: Boyu kısa, saçları kızıla yakın, çoğunluğu beyaz ama genelde dökülmüş, sakalı yine kızıl renkte olmakla birlikte beyazlamış, sünnete uygun olarak bir tutamdır. Kaşları beyazlamış, alını köşeli, yüz hatları serttir. Vücudunun üst kısmı iri, alt tarafı incedir. Kolları normal, yüzü sarışınca ve yüz derisinde

sık sık kahverengi benekler bulunmaktadır.

Tasavvufî Kişiliği

Mürşidi Somuncu Baba'dan aldığı melâmet neşvesini güçlü bir şekilde temsil eden Hacı Bayram Velî, oldukça etkili sohbetleri vasıtasıyla toplumun hemen her kesimiyle bağ kurmuş ve onların gönüllerine hitap edebilmiştir. O dönemde oluşmuş hemen her dinî grupla görüştüğü ve onlar üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Örneğin; görüşleri sebebiyle idam edilen Seyyid Nesimî, Hacı Bayram Velî'yi ziyarete gelip görüşmek ister. Bir derviş “Sultanım, Nesimî diye biri geldi bazı sözleri var, mesela ene'l-hak demek ister” deyince Hacı Bayram, “Ya beyim, bu oturan kelle-i himar mı?” şeklinde cevap verir. Onun bu cevabından ene'l-hak konusunda Seyyid Nesimî'den çok daha ileride olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Şeyh Şücaüddin adlı bir Kalenderî şeyhi ziyaret etmek ister. Müridlerinden bazıları Şücaüddin gibi kaşı, kirpiği yoluk bir kimseyi ziyaret etmesinin doğru olmayacağını söylemelerine rağmen onları dinlemeyip Ankara'dan Eskişehir'e gider. Şücaüddin'in zaviyesini bularak elini öper ve üç gün üç gece sohbet ettikten sonra Ankara'ya geri döner.

Hacı Bayram Velî'nin sohbet halkası, Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde yazılmış eserlerin okunduğu yüksek bir ilim ve irfan meclisi idi. Sohbetlerinde zikir, murakabe, halvet gibi tasavvufî terbiyeye ait konuların yanında vahdet ve tevhide dair meseleler de ele alınır.

Nitekim bu meclislerde okunan eserlerden biri, vahdet neşvesinin en yetkin örneklerinden olan Fahreddin Irakî'nin *Lema'at* adlı Farsça kitabıdır. Halifelerinden İnce Bedreddin, şeyhinin himmetinin bereketiyle bu eseri Türçe'ye tercüme ettiğini söyler.

Onun tasavvuf anlayışında dinî yükümlülükleri yerine getirmek, şeriatın emir ve yasaklarına titizlikle uymak birinci derecede önemlidir. Bu nedenle tasavvuf yoluna girmek ve tarikat terbiyesi almak isteyenler ancak bu konudaki görevlerini yerine getirdikten sonra hazır hâle gelirler.

Hacı Bayram Velî'ye göre tasavvufî eğitimin temel şartı, gönülde Allah sevgisinden başka bir sevgiye yer vermemektir. Böyle bir sevginin oluşması da ilk adımda dünyevî olan şeylere kalben bağlanmamaktan, mal, mülk, makam sevgisi ve şöhret arzusu gibi tutkuları yenmekten geçer. Ancak bu tür süflî isteklerden arınmış bir kalpte ilahî sevgi zuhur edecektir. Zira gönül, ilahî nazarın, Hakk'a duyulan sevginin yeridir, onu canan için hazırlamak gerekir:

*Mesken-i canan, mesken-i canan
Olsa aceb mi şimdi bu gönlüm*

Allah aşkı, manevi yolda yürüyenler için bitmek bilmeyen bir azık gibidir. Bu aşktan mahrum olmak veya sevgiliye kavuşamamak başlı başına bir hüznün kaynağıdır. Bu hâli yaşamayı Hacı Bayram Velî:

*Noldu bu gönlüm, noldu bu gönlüm
Derd ü gamınla doldu bu gönlüm*

mısraıyla dile getirir. Ayrı kalmak hüznün kaynağı iken sevgiliyle bir araya gelmek de sevinç günü ve bayram olarak nitelenir.

*Bayramım imdi, bayramım imdi
Yâr ile bayram eyledi şimdi*

İnsanın rabbanî sırlara muttali olması, öncelikle nefsini tanıması ve kendisine üflenen ilahî nefhanın farkına varmasına bağlıdır. Kişinin iç dünyası nefsi yönüyle kötü sıfat ve huyların kaynağı iken, ruhu yönüyle de Hakk'ın nazarının mahallidir. Dolayısıyla kemale ulaşmış birisinin kılavuzluğunda olumsuz özelliklerinden kurtularak ruhunu nefsine hâkim kılması gerekmektedir. Böylece ezeli âlemde ilahî hakikate dair bilmiş olduğu şeyleri yeniden hatırlar, kendini tanır, bu âlemde Allah'ın halifesi olarak bulunduğunun farkına varır. Nefsini arındırmasıyla bâtınına yansıyan nurlar, tecelliler, marifetler ve müşahedeler sayesinde Hakk'ı da bilmeye başlar.

Konuya aynı pencereden bakan Hacı Bayram Velî, mutasavvıfların “Kendini bilen Rabbini bilir” anlayışı ile bu hakikate dikkat çektiklerini şu dizelerde dile getirir:

*Bilmek istersen seni
Can içinde ara canı*

*Geç canından bul O'nu
Sen seni bil sen seni
Bayram özünü bildi
Bileni onda buldu
Bulan ol kendi oldu
Sen seni bil sen seni*

Dünyevî nimetler bir kimsenin dünya hayatında geçimini temin eden vasıtalar olmasının yanı sıra ilahî sevgiyi kazanmasında bir araç hâline de gelebilir. Hacı Bayram Velî'nin dünyaya bakışındaki temel nokta budur. Bu nedenle o, müridlerine, kabiliyetlerine uygun işlerle meşgul olup, elde ettiklerini diğer insanlarla paylaşarak Hakk'ın sevgisini kazanmayı öğütlemiştir. Dolayısıyla onun fakirlik kavramına bakışı, mal ve mülk edinmemek şeklinde değildir. Fakrın asıl anlamı, Allah'tan başkasına muhtaç olmamaktır. Peygamberimiz fakirliği övünç kaynağı olarak kabul ederken söylemek istediği sadece Allah'a muhtaç olmaktır. Bu bakımdan Hacı Bayram Velî'nin fakirlik anlayışında sadece Allah'a yönelmek ve O'nda fenâ bulmak fikri yatar. Yani her türlü olumsuz özelliklerden kurtularak Hakk'a ait güzel vasıflarla donanmaktır.

*el-Fakru fahrî el-fakru fahrî
Demedi mi ol âlemler fahrî
Fahrini zikret fahrini zikret
Fahri fenâda buldu bu gönlüm*

Dünyaya bakışta asıl olan onun geçici olma vasfını göz önünde bulundurarak kalben bağlanmamaktır. Çünkü bir insanın ne kadar çalışıp çabalasa, uğraşıp didinse de dünyayı her yönüyle elde etmesi mümkün değildir. Aksine dünya ve nimetleri peşinde koşmak, kişiyi dert ve mihnete sürükler. Sunduğu imkânlar ve nimetler kalıcı değildir, zengin bir anda fakir, fakir de zengin olabilir. Fitnessi çok, vefası yoktur.

*Hiç kimse çekebilmez pektir feleğin yayı
Derdine gönül verme bir gün götürür vayı
Bir fânî vefasızdır kavline inanma hiç
Gâh bayı eder yoksul gâh yoksulu eder bayı
Miskin Hacı Bayram sen dünyaya gönül verme
Bir ulu imarettir alma başa sevdayı*

Hacı Bayram Velî, yukarıdaki beyitlerde dünyanın aldaticılığından uzak durmak gerektiğine işaret ederken insanlardan tamamen uzaklaşmayı da kastetmemiştir. Zira onun, günlük hayatında bir köşeye çekilmek yerine halkla iç içe bulunmayı ve onlara yol göstermeyi tercih ettiğini görmekteyiz. Her ne kadar zaman zaman halvet ve uzlet hayatına yönelse de bu belli bir süreyle sınırlı kalmış ve tamamen müridlerinin manevi eğitime yönelik olmuştur.

HALİFELEİRİ

Hacı Bayram Velî hayatta iken herhangi bir eser kaleme almamıştır. Haddizatında müderris oluşu da göz önüne alındığında isteseydi Arapça, Farsça veya Türkçe bir eser vücuda getirebilirdi. Ancak kitap yazmak yerine mürid yetiştirmenin daha önemli olduğuna inanmıştır. Onun bu yönünü gösteren şu rivayet oldukça manidardır. Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, meşhur eseri *Muhammediyye*'yi kaleme aldığında şeyhi Hacı Bayram'a gösterir. Hacı Bayram kitaba bakar ve "Mehmed Efendi, bunu yazacağına bir sine hakketseydin, bir gönlü terbiye etseydin daha iyiydi" der.

Bazı kaynaklarda hayatta iken herhangi bir halife tayin etmediği bilgisi yer alsa da Hacı Bayram Velî'nin vefatından sonra halifesi olarak zikredilen isimler şunlardır:

1. Akşemseddin

Asıl adı Şemseddin Muhammed b. Hamzadır. Şam'da dünyaya gelen Akşemseddin'in nesebi Hz. Ebû Bekir'e dayanır. Babası Şeyh Hamza ile birlikte yedi yaşında iken Şam'dan Amasya'ya gelerek o zaman Amasya'ya bağlı olan Kavak ilçesine yerleşir. Dinî ilimlerin yanı sıra Matematik, Tıp, Astronomi gibi dersleri de içine alan iyi bir eğitimin ardından Çorum'daki Osmancık Medresesi'nde müderris olur. Yirmi beş yaşlarında iken kendisine bir mürşid aramak maksadıyla Acem bölgesi ve Maverâünnehir'e doğru yola çıkar, ancak aradığını bulamadan geri döner.

Bazı tavsiyeler üzerine Hacı Bayram Velî'ye bağlanmayı düşünmüşse de onun nefisleri terbiye etmek için çarşı pazar dervişleriyle birlikte halktan yardım toplamaya çıkmasını doğru bulmadığından bu düşüncesinden vazgeçer. O dönem Anadolu'ya kadar şöhreti yayılmış olan Zeyniyye tarikatı şeyhi Zeynüddin Hâfî'ye intisap etmek için Halep'e doğru yola çıkar. Fakat bir gece rüyasında boynuna takılı bir zincir, zincirin ucunun da Hacı Bayram'ın elinde olduğunu görünce geri döner. Ankara'ya giderek Hacı Bayram'ı aramaya koyulur. Bir tarlada dervişleriyle birlikte burçak biçtiğini öğrenince bulunduğu yere gider. Bu sırada Hacı Bayram Velî'nin, dervişler ve köylülerle birlikte burçak imecesi yaptıklarını görür. Akşemseddin de hemen kollarını

sıvayarak onlarla birlikte çalışmaya koyulur. Öğlen olduğunda yemek vakti teknelerle yoğurt ve buğday aşısı getirilir. Herkes sofraya oturur. Ancak Akşemseddin'i sofraya davet eden olmaz. O da bir köşeye çekilip beklemeye başlar. Çok geçmeden köpeklerin taslarına da yemek konur. Akşemseddin de beraber yemek üzere köpeklerin bulunduğu yere diz çökünce, Hacı Bayram Velî, onu hemen sofrasına çağırır. Zira artık Akşemseddin benlik sınavından başarıyla geçmiştir. Sofraya oturunca Hacı Bayram gülümseyerek “Zincirle zorla gelen misafirlerin ağırlanması işte böyle olur” der.

Tekkeye döndüklerinde Hacı Bayram Velî, onu hemen halvete sokar. Halveti başarıyla tamamlayan Akşemseddin, tekrar halvete girmek için izin ister. Şeyhinin izniyle ikinci bir kez halvete girer. Bu kırk günlük halvetler uzarken Akşemseddin de yiyeceğini iyice azaltır. Sonunda yedi günde bir kaşık sirke ile yetinmeye başlar. Hacı Bayram Velî bu noktaya ulaştığını görünce “Ey köse, bu kadar yeter. Yoksa sonunda nur olursun, ölünce seni kabrinde bile bulamazlar” diyerek halvetini bitirir.

Akşemseddin sıkı bir riyazet ve mücahededen sonra kendisini takdir eden şeyhinden kısa sürede icazet alır ve halifesi olarak Beypazarı'na gider. Diğer müridler bu kadar kısa sürede icazet almasının hikmetini sorunca Hacı Bayram Velî, “Bu bir akıllı köse imiş. Her ne gördü ve işittiyse hemen inandı. Hikmetini sonra kendi bildi. Ama kırk yıldan beri hizmet eden dervişler gördüklerinin ve

işittiklerinin hikmetini ve aslını hemen sorup öğrenmek isterler” diyerek dervişlikte teslimiyetteki noksanlığın, kişiyi yolundan alıkoyduğuna dikkati çeker.

Beypazarı’na varınca Akşemseddin öncelikle burada bir mescit ve bir değirmen inşa eder. Vaaz ve nasihatları sonucunda kısa sürede etrafında geniş halk kitlelerinin toplanması üzerine, kendisine gösterilen iltifat ve teveccühten uzaklaşmak amacıyla Çorum’a bağlı İskilip kazasında Elmadağı yakınındaki Evlek köyüne yerleşir.

Akşemseddin’in II. Murad’la başlayan saray çevresiyle münasebeti, Fatih Sultan Mehmet’le de devam etmiştir. İstanbul’un fethine padişahla birlikte katılmış ve ordu şeyhi olarak askerinin manevî gücünün yükseltilmesini sağlamıştır. Fetih tarihini müjdelediği gibi fetihten sonra Ayasofya’da kılının ilk cuma namazında hutbeyi okumuştur. Bu arada daha önceki İstanbul kuşatmalarının birinde şehit düşen sahabeden Ebû Eyyub el-Ensarî’nin kabrini Fatih’in isteği üzerine keşfedince, hem padişahın hem de halkın kendisine karşı teveccühü artmıştır.

Fetihden sonra Fatih Sultan Mehmet’in tacını ve tahtını bırakıp bütünüyle şeyhe bağlanmak istemesi yönündeki arzusuna engel olmaya çalıştı. Ancak padişahın bu konudaki arzusunu anlayınca Gelibolu üzerinden Bolu’nun Göynük kasabasına gitti. Burada da bir mescit ve değirmen inşa ederek kasabaya yerleşti. Sultanın gönlünü almak için arkasından gönderdiği hediyeleri geri çevirdiği gibi Göynük’te inşa etmek istediği cami ve tekkeyi de kabul etmeyerek sadece bir çeşme

yaptırmasına razı oldu.

Şeyhi Hacı Bayram Velî'nin vefatından sonra yerine irşad makamına geçti. Vefatına kadar Göynük'te dervişlerin ve halkın irşadıyla meşgul oldu. Bir ara Hicaz bölgesine giderek hac vazifesini yerine getirdi. Şubat 1459 senesinde Göynük'te vefat eden Akşemseddin'in kabri üzerine türbe inşa edilmiş olup, günümüzde hâlen ziyaret edilmektedir. Kurmuş olduğu Şemsiyye kolu, kendisinden sonra halifeleri vasıtasıyla Bayramîliğin daha geniş coğrafyalarda yayılmasını sağlamıştır. Tasavvufun yanı sıra tıp ve diğer ilimlere dair risaleleri vardır.

2. Akbıyık Sultan

Asıl adı Ahmed Şemseddin'dir. Keşf ve keramet sahibi bir meczub olarak tanınır. Hacı Bayram Velî'ye mürid olduğunda kalbinde mal-mülk kazanma arzusu yatmaktadır. Bir gün şeyhinin bu isteğinden vazgeçmesi yönündeki tavsiyesi üzerine dervişliği bırakmak amacıyla aceleyle tekkeden çıkarken başındaki tarikat tacı kapıya takılır ve yere düşer. Tacının düşmesini bir işaret olarak algılar ve şeyhini incittiğinin farkına vararak geri dönüp Hacı Bayram'ın ellerine kapanır, af diler. Tekrar dervişliğe kabul edilince bu olayı unutmamak için başına bir daha tac giymez.

Tasavvufî terbiyesini tamamlamasının ardından Hacı Bayram tarafından Bursa'ya gönderilen Akbıyık Sultan'a II. Murad, Bursa-Yenişehir yakınlarındaki bir köyü bağışlar. Varna seferine ve İstanbul'un fethine katılır. Fetihden sonra Ayasofya civarında adına bir cami yapılır ve bu semte ismi verilir.

Şems-i Hüdâ mahlasıyla şiirler yazan Akbıyık Sultan, Bayramiyye'nin Celvetiyye kolunun tarikat silsilesinde yer almaktadır. Meczub tavrına rağmen Çandarlı Halil Paşa ve Molla Yegan gibi âlim ve devlet adamlarının, onunla bir araya gelip sohbetinden istifade ettikleri belirtilmektedir.

Akbıyık Sultan, malının hesabını bilemeyecek kadar çok zengin olduğundan servetini Allah yolunda harcamak

maksadıyla Bursa Ulucami civarında büyük bir külliye yaptırır. Külliyeden günümüze sadece türbesi ulaşmış olup, ziyarete açıktır.

3. Eşrefoğlu Rûmî

Asıl adı Abdullah b. Ahmed'dir. Çocukluk ve gençlik yılları, İznik'te ailesinin yanında geçti. Temel dinî eğitiminin ardından Bursa'ya giderek Çelebi Sultan Mehmet medresesinde tahsil hayatına başladı. Bir taraftan medrese tahsiline devam ederken diğer taraftan Emir Sultan gibi şehirde bulunan mutasavvıfların sohbetlerinden istifade ediyordu.

Bir gece gördüğü rüya üzerine medrese ilimlerini bırakarak tasavvufa yönelmek ister. O dönem Bursa'da yaşayan Abdal Mehmed adlı meczuba bu düşüncesini açarak ne yapması gerektiğini sorar. Kendisinin bâtinî ilimlere istidadı olduğunu öğrenince sohbetlerinden feyiz aldığı Emir Sultan hazretlerinin yanına koşar ve manevi terbiye için hazır olduğunu söyler. Emir Sultan, ihtiyarlığını mazeret göstererek kendisine başvuran bu genci Ankara'daki dostu Hacı Bayram Velî'ye gönderir.

Eşrefoğlu, uzun bir yolculuğun ardından Ankara'daki dergâha ulaşır. Medrese ilimlerini tahsil etmiş bu İznikli danişmend, umduğu gibi karşılanmaz. On bir yıl kadar riyâzet ve mücahede ile en ağır hizmetlerde çalıştırılır. Hacı Bayram Velî, kabiliyetli dervişinin tasavvufî eğitiminde belli bir merhale katettiğine kanaat getirince onu dergâha imam yapar. Bir müddet sonra da kızı Hayrunnisa ile evlendirerek irşad vazifesiyle memleketi İznik'e gönderir.

Eşrefoğlu Rûmî, şeyh olduğunu gösteren alem ve seccade ile İznik'e geldiğinde halkı irşaddan ziyade uzlete çekilerek kendi iç dünyası ile meşgul oldu. Hem müridlerini ihmal etmesinin verdiği sıkıntı, hem de ulaşmış olduğu mertebelerle yetinmeyerek manevî yolda nihayete ulaşma arzusuyla Ankara'ya geri döndü. Durumunu şeyhine izah ederek "Sultanım, tasavvufî terbiyemizin tamamı şimdi bulunduğumuz makam mıdır, yoksa daha üst mertebeler var mıdır, bunlara ulaşabilir miyim?" diye sordu. Hacı Bayram Velî, meşrebi riyazet ve mücahedeye yatkın bu son derece istekli halifesini, Hama şehrinde bulunan Abdülkadir Geylanî'nin torunlarından Kâdirî şeyhi Hüseyin el-Hamevî'ye gönderdi.

Artık İznikli dervişe daha uzun bir yol görünüyordu. Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra ailesiyle birlikte Hama'ya doğru yola çıktı. Şehre vardığında Hüseyin Hamevî tarafından karşılandı ve hiç vakit kaybetmeden kırk günlük bir halvete kondu. Buradaki manevi eğitimi tamamladıktan sonra şeyhi tarafından tekrar İznik'e gönderildi.

Artık bir Kâdirî şeyhi olarak İznik'e dönen Eşrefoğlu Rûmî, aynı zamanda Kâdiriyye tarikatını Anadolu topraklarına getirmiş oluyordu. Bir müddet sonra dergâhını inşa ederek temsil ettiği tarikatı yaymaya başladı. Bu, aynı zamanda Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunun temelini atılışıydı. İznik'te kök salan kutlu çınarın dalları Anadolu'ya aşarak Mısır, Şam, Arap ve

Acem diyarına kadar uzanmıştı.

Yaklaşık bir asır süren bir ömrün ardından İznik'te vefat eden Eşrefoğlu Rûmî, daha sonra camiye çevrilecek olan dergâhının haziresine defnolundu. Kabri günümüze kadar ulaşmış olup, ziyaret edenlerin gönüllerine nur saçmaktadır.

Tekke edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Eşrefoğlu Rûmî'nin daha ziyade *Divan*'ında topladığı şiirlerinin ana teması, ilahî aşktır. Tasavvufî remizleri bolca kullandığı şiirlerinin önemli bir kısmı bestelenmiştir. Günümüzde ilahî olarak söylenen birçok şiir ona aittir. Bu yönüyle şiirleri en fazla bestelenen mutasavvıf şairlerden biridir.

Eşrefoğlu'nu asıl tanıtan eseri *Müzekki'n-nüfus*'tur. Osmanlı coğrafyasını uzun süre besleyen bu meşhur eserin konusu, nefis terbiyesi ve güzel ahlaktır. Halka yönelik olarak yazdığı söz konusu eserinin dışında bir de dervişlerine hitaben kaleme aldığı *Tarikatnâme* isimli bir kitabı vardır.

4. Bıçakçı Ömer Dede

Bursalı olduğu kaydedilen Ömer Dede, bıçakçılık yapmasından dolayı “Sikkînî” lakabıyla anılmıştır. Hacı Bayram Velî'nin önde gelen müridlerindedir. Şeyhinin hastalığını duyunca Bursa'dan Ankara'ya gitmiş, vefatının ardından da Göynük'e yerleşmiştir. Akşemseddin de yerleşmek maksadıyla Beypazarı'na gitmiş ancak halkın taassubundan dolayı buradan ayrılıp Göynük'e gelmişti. Meşrepleri farklı olan bu iki Bayrâmî şeyhinin aynı belde de irşâd makamında bulunmaları, Bayrâmî dervişlerinin iki ana kola ayrılmasına sebep olmuştur.

Bu durum aynı zamanda Hacı Bayram Velî'nin hırka ve tacının gerçek sahibinin kim olduğu sorusunu da gündeme getirdi. Menkıbeye göre Ömer Dede, Akşemseddin'in kurduğu zikir halkasına katılmaz. Bunun üzerine Akşemseddin ondan giymiş olduğu Bayrâmî tâcını ve hırkasını geri vermesini ister. Gönlü incinen Ömer Dede, yarın Cuma namazından sonra istediği tac ve hırkayı vereceğini söyler. Ertesi gün Cumadan sonra büyükçe bir ateş yakılmasını ister ve “Bismillah yâ sırr-ı Hacı Bayram” diyerek üzerinde tâc ve hırka olduğu hâlde ateşin içine girer. Bir müddet sonra ateşten çıktığında kendisine hiçbir şey olmamış ancak giymiş olduğu tâc ve hırka yanmış olarak çıkar. Bıçakçı Ömer Dede'nin ateşten, üzerinde tâc ve hırka olmaksızın çıkması, bundan

böyle Bayrâmî Melâmîleri'nin özel bir kıyafet giymeyeceklerinin işareti olmuştur.

Bayrâmî Melâmîliğinin kurucusu olan Bıçakçı Ömer Dede, aynı zamanda ikinci devre Melâmîleri tarafından kabul edilen ilk kutuptur. İlahî aşk, cezbe ve melâmet neşvesi ağır bastığından Hacı Bayram Velî'nin vefatından sonra onun temsil ettiği melâmet anlayışını Ömer Dede devam ettirmiştir. 1475 tarihinde Göynük'te vefat eden Bursalı Ömer Dede, buraya defnolunmuştur. Bolu Salnâmesinde, bir kervan reisi tarafından kabrinin üzerine türbe yapıldığı ve bu türbenin sonradan Hazine-i hassa tarafından tamir edildiği kayıtlıdır. Bilinen tek halifesi Bünyâmîn Ayâşî'dir.

5. Yazıcıoğlu Mehmed

Doğum yeri Gelibolu'dur. İlk eğitimini Şemsiyye adlı manzum eserin yazarı olan babası Yazıcı Salih Efendi'den aldı. Ayrıca Mısırlı Molla Zeynüddin ve Haydar-ı Hâfi gibi isimli dönemin önde gelen âlimlerinden ders gördü. İlim elde etmek için Arap ve Fars ülkelerini, Maverâünnehir ve Anadolu'yu dolaştı, eser yazacak derecede Arapça ve Farsça'yı öğrendi.

Sultan II. Murad'ın daveti üzerine Edirne'ye yolculuğunda Gelibolu'ya uğrayan Hacı Bayram Velî ile tanıştı ve tasavvufî terbiyesini onun gözetiminde tamamladı. Dinî ilimleri tahsilden sonra manevî eğitimini de bitiren Yazıcıoğlu Mehmed, kısa sürede çevresinde dinî-tasavvufî bir otorite olarak kabul edildi. Tasavvufa yöneldikten sonra büyük bir kayaya oyulmuş iki hücreden ibaret çilehanesinde yaşamaya başladı.

Rivayete göre çevresinde bulunanlar Yazıcıoğlu'ndan Peygamberimiz hakkında bir kitap yazmasını isterler. Ancak o gerektiği şekilde yazamayacağı kaygısıyla bu işe pek yanaşmaz. Çok geçmeden rüyasında Peygamberimiz "kendisinden böyle bir eser kaleme almasını beklediğini" bildirince *Megâribü'z-zaman* isimli Arapça bir eser kaleme alır. Kitabın ilmi çevrelerde rağbet görmesi üzerine yine Peygamberimizden aldığı bir emirle, özellikle Hz. Peygamber ve ashabıyla ilgili bölümleri genişletip nazım hâlinde *Muhammediyye* adlı meşhur

Türkçe eserini meydana getirdi. Üç ana bölümden oluşan eserin halk üzerindeki en tesirli bölümü, Peygamberimizin vefatı bahsidir. Eserdeki çeşitli mersiyeleler arasında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le ilgili Kerbelâ Mersiyesi, Muharrem törenlerinde asırlarca okunmuş ve bestelenmiştir. Eser, Anadolu ve Rumeli'de halkın "başucu" kitabı olmasının yanı sıra Kafkasya, Kırım, Kazan ve Başkırt Türkleri arasında yaygın olarak bilinen ve okunan bir kitap olmuştur. Eser hakkında İsmail Hakkı Bursevî tarafından *Ferâhu'r-ruh* adıyla bir şerh de yazılmıştır.

Hacca gittiği bilinen Yazıcıoğlu Mehmed, vefatına kadar eser yazmak, vaaz ve dersleriyle halkı ve talebeleri eğitmek gibi hizmetlerle meşgul oldu. 1451 yılında Gelibolu'da vefat etmiş ve vasiyetine uyularak çilehanesinin yakınındaki mezarlığa defnedilmiştir. Kabri, günümüzde Yazıcıoğlu Camii adını taşıyan mescidin haziresindeki türbededir.

6. Ahmed Bican

Yazıcıoğlu Mehmed'in küçük kardeşidir. Gelibolu'da dünyaya geldi. Ahmet Bican'ın, devrinde okutulan ilimleri tahsil ettiği ve iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Tasavvuf yoluna girmesi, Hacı Bayram Velî'nin II. Murad'la görüşmek için Edirne'ye götürüldüğü esnada olmuştur. Gelibolu'ya gelindiğinde Hacı Bayram, ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed'le birlikte onu halvete koymuş, dönüş yolunda da icazet vermiştir. Devamlı oruç tutması veya ilahî aşktan dolayı yemeden içmeden kesilmesi sebebiyle bedenen oldukça zayıfladığından Bican (cansız) lakabıyla anılmıştır. "Elhamdülillah ki Gelibolu'da nice kez kâfir ile ceng ve gazalar edip dururuz" sözlerinden dervişliğinin yanı sıra gazi olduğu anlaşılmaktadır.

Envârü'l-Âşıkîn, şöhreti günümüze kadar devam eden en önemli ve hacimli eseridir. Eserde, âlemin nizamı, yerdeki ve gökteki varlıklar, Hz. Âdem'den başlayarak peygamberlerin hayatları, Peygamberimizin ailesi, dört halife, melekler ve vazifeleri, kıyamet, itikadi ve amelî hükümler gibi çeşitli konular işlenmiştir. Ahmed Bican'ın tanınmış bir diğer eseri de *Acâibü'l-mahlûkât*'tır. Konusu, gezegenler, ay, güneş, günlerin ve ayların özellikleri, yedi iklim, denizler, dağlar, nehirler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar olup, daha ziyade bunların efsanevî ve acayip yönleri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda iyi bir şair

ve edip olan Ahmed Bican, eserlerini Türkçe yazmasının
sebebini “Yazılan birçok eser Arabî ve Farisî olmakla
ancak ehline zâhirdi. Bu yüzden Türkî yazdım ki herkes
faydalansın” sözleriyle açıklar. Kullandığı dil bugün de
anlayabileceğimiz bir sadelik ve akıcılıktadır. Gelibolu’da
vefat eden Ahmed Bican’ın mezarı, ağabeyi Yazıcıoğlu
Mehmed Efendi’nin kabrinin yakınındadır.

7. İnce Bedreddin

Tasavvuf yoluna Somuncu Baba ile giren İnce Bedreddin, şeyhi Acem diyarından ayrılıp Anadolu'ya gelirken onunla birlikte Bursa'ya geldi. Ancak daha seyr ü sülûkunu tamamlayamadan şeyhi vefat edince Hacı Bayram'a bağlandı. İcazet aldıktan sonra Larende ve civarında irşad görevini sürdürdü. Bursa ve Larende'de pek çok müridi bulunan İnce Bedreddin, Bayramîliğe dair bazı yeni usuller getirmiştir. Örneğin kaynaklar “koyun zikri” adı verilen bir tür zikir uygulaması benimsediğini kaydeder. Bu durum, İnce Bedreddin'in tarikat içindeki etkinliğini göstermektedir.

İnce Bedreddin, Hacı Bayram Velî'nin işaretiyle Fahreddin Irakî'nin meşhur Farsça eseri *Leme'ât*'ı Türkçe'ye nasıl tercüme ettiğini, eserinin girişinde şöyle dile getirir:

“Her nerede zikir halkası görsem hemen bu halkaya katılır, dervişlerle zikrederdim. Derken zamanın kutbu ve şeyhlerin önderi Şeyh Hamidüddîn (Somuncu Baba) hazretleriyle karşılaştım. Vaaz ve zikir meclisinde bulundum. Bakışları kalbimi etkiledi. Yanından hiç ayrılmadım, teveccühlerine mazhar oldum, sohbetlerinden istifade ettim. Vefat ettikten sonra müridlerin muradı, tâliblerin matlubu, zamanın en büyük Velîsi Hacı Bayram Velî hazretlerinin sohbetlerine devam etmeye ve feyiz almaya başladım.

Dervişler, huzurunda tasavvufa dair kitaplar okur ve onun izahlarını dinlerlerdi. Bir ara âşık dervişler *Leme'ât* isimli kitap üzerine derse başlamışlardı. Hacı Bayram Velî hazretlerinin bu esere dair ince sırları ve yorumlarını dinlerlerdi. Bazı dervişler Farsça ve Arapça bilmediklerinden çok fazla istifade edemiyor, bundan dolayı da üzüyorlardı. Bir gün onlarla konuşurken haddimiz olmadan Türkçe'ye tercüme edilse ne güzel olur dedim. Onlar da büyük bir istekle benim yapmam konusunda ısrar ettiler. Konu, Hacı Bayram Velî hazretlerinin kulağına gitti. Beni yanına çağırarak eseri tercüme etmemi istedi. Ben de “Efendim, benim bu işe kudretim yetmez nasıl tercüme edeyim” dedim. Bunun üzerine şeyh hazretleri “Cenab-ı Hak kudret versin” diye dua etti. Onun bu duasının bereketi, himmeti ve kerametiyle eserin tercümesini tamamladım.”

8. Kızılca Bedreddin

Hayatı hakkında geniş bilgi yoktur. Hacı Bayram Velî'nin yanında tasavvufî terbiyesini tamamladı. Yaptığı sohbetler ve yetiştirdiği müridler vasıtasıyla Bayramîliğin Ankara civarında yayılmasında etkili oldu. Akşemseddin ve Akbıyık Sultan'la birlikte İstanbul'un fethine katılmış ve şehit düşmüştür. Kabri, Rumeli Hisarı'ndaki şehitliktedir. Eskiden mezarının yakınında bir zaviye, kasır ve içme suyunun bulunduğu rivayet edilmektedir.

9. Germiyanoglu Seyhî

Germiyanogullarının merkezi olan Kütahya'da doğdu. Asıl adı Sinan'dır. İlk öğrenimini tamladıktan sonra divan şairi Ahmedî ve diğer âlimlerden dersler aldı. Eğitimini ilerletmek amacıyla İran'a giderek meşhur âlim Seyyid Şerif Cürcanî'nin ders arkadaşı oldu. Burada edebiyat, tasavvuf ve tıp alanından tahsil gördü. Memleketine döndükten sonra göz hekimliği yapmaya başladı. İran'dan Kütahya'ya dönerken Ankara'ya uğrayarak Hacı Bayram Velî'yi ziyaret etti. Daha önce bağlanmak maksadıyla birçok şeyhle görüşmüş ancak kalbi onlara bir türlü ısınmamıştı. İyi bir medrese tahsili almış olmasının da etkisiyle tanıştığı her şeyhte bir kusur bulmuştu. Ancak kendisi gibi müderris olan Hacı Bayram'la görüşünce aradığını bulmanın heyecanı ile hemen intisap etti. Seyhî mahlasını da tasavvufla olan bağlantısı sebebiyle kullanmıştır.

Kütahya'ya döndükten sonra Germiyan Beyi II. Yakub'un özel tabibi olan Seyhî, bir taraftan göz hekimliği yaparken diğer taraftan Kütahya ve çevresinde Bayramîliğin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı hanedanıyla da yakın ilişkisi olmuş ve gözü ağrıyan Çelebi Mehmed'in gözünü tedavi etmiştir. *Hüsrev ü Şirin* ve *Hârnâme* gibi kıymetli edebî eserleri olan Seyhî, memleketi Kütahya'da vefat etti.

10. Baba Nahhâs

Ankaralıdır. Bakırcılık mesleğiyle meşgul olduğu için Nahhâs ünvanıyla anılmıştır. Manevî terbiyesini Hacı Bayram Velî'nin gözetimi altında tamamladı. Baba Demir adıyla da bilinen bu zatın kabri Kalecik'tedir.

11. Şeyh Lütfullah

Memleketi Balıkesir'den Ankara'ya hamam inşa etmek için gelen Lütfullah Efendi, burada Hacı Bayram Velî ile tanıştı. Uzun bir süre tekkedeki sohbetlere katılarak şeyhten istifade etti. Hacı Bayram Velî'ye olan hayranlığı sebebiyle daha fazla dayanamayarak ona bağlandı. Aralarındaki sohbet esnasında Balıkesir'den övgüyle bahsederek şeyhini memleketine davet etti. Hacı Bayram Velî, Lütfullah Efendi'nin ısrarı sonucunda onunla birlikte Balıkesir'e doğru yola çıktı. Yolda şeyhin himmet ve teveccühü sayesinde Lütfullah Efendi, manevi mertebeleri hızla geçerek kısa zamanda hilafet almayı başardı.

Kendi yaptırdığı tekkede irşad vazifesine başlayan Lütfullah Efendi, Balıkesir ve çevresinde Bayramîliğin yayılmasını sağlamıştır. Vefatından sonra yerine geçen oğlu Bahaeddin Efendi bu vazifeyi devam ettirmiştir.

12. Şeyh Yusuf Hakîkî

Somuncu Baba'nın oğludur. Babası Aksaray'da vefat edince Hacı Bayram Velî ile birlikte Ankara'ya döndü. Tasavvufî eğitimini tamamlamasının ardından Hacı Bayram Velî icazet vererek Aksaray'a gönderdi. Babasının kabrinin bulunduğu yerde tekke inşa ederek Bayramîliğin bu bölgede tanınmasında ön ayak oldu. Aynı zamanda Şair olan Şeyh Yusuf Efendi'nin tasavvufa dair eserleri vardır. Vefatından sonra babasının yanına defnedilmiştir.

13. Molla Zeyrek

Hacı Bayram Velî'den istifade edenlerden biri de Fatih dönemi âlimlerinden Molla Zeyrek'tir. Asıl adı Mehmed olan Molla Zeyrek, eğitimini tamamladıktan sonra Bursa Sultan Murad Medresesi'ne müderris oldu. Tasavvufa yönelmesi, Hacı Bayram Velî'nin sohbetlerine katılmasıyla olmuştur. Akıllı, zeki anlamına gelen "Zeyrek" ismi kendisine Hacı Bayram Velî tarafından verilmiştir. Dönemindeki birçok âlimle birlikte İstanbul'un fethine katıldı. Fetihden sonra Fatih'in medreseye çevirdiği bir manastıra müderris olarak atandı. Medresenin bulunduğu semt ve medrese, Molla Zeyrek'in isminden hareketle Zeyrek adını taşımaktadır.

Vaktinin çoğunu ibadet etmek, talebe yetiştirmek ve kitap mütalaa etmekle geçiren Molla Zeyrek, müderrislik maaşı olan 50 akçenin 20 akçesini kendi ihtiyaçları için ayırır kalan 30 akçeyi de Hacı Bayram Velî'nin dergâhındaki fakir müridler için Ankara'ya gönderirdi. Bazı kaynaklarda Hacı Bayram Velî'nin halifeleri arasında sayılsa da tasavvufî terbiyesini tamamlayıp irşad için icâzet aldığı yönünde kesin bir bilgi yoktur.

Yukarıda zikredilen halifelerinden başka ayrıca Hacı Bayram Velî'nin büyük oğlu ve kendisinden sonra Ankara merkez tekkede irşad görevine devam eden Ahmet Baba, aslen Bolulu olan Uzun Selahaddin, Musluhuddin Halife, Kemal Ümmi ve Ulvan Şirazî, Hacı

Bayram Velî'nin yanında tasavvufî terbiyelerini tamamlayan zatlardır.

BAYRAMİYYE KÜLTÜRÜ VE ETKİSİ

Bayramîlik, Anadolu'da doğup büyüyen bir mutasavvıf tarafından kurulmuş ilk Türk tarikatıdır. Ana tarikatlardan Halvetiyye'nin kolu olsa da, kurucusu olan Hacı Bayram Velî'nin getirdiği yeni usul ve yorumlar sebebiyle müstakil bir tarikat olarak da kabul edilmiştir. Hacı Bayram'ın mürşidi Somuncu Baba'nın silsilesi, Safeviyye tarikatı vasıtasıyla Halvetiliğe ulaşır.

Safevîliğin kurucusu Safiyyüddin Erdebil'den itibaren Erdebil sufileri olarak anılan bu aileye, ilk Osmanlı padişahları saygı duşmuş ve çerağ akçesi adıyla her yıl değerli hediyeler göndermiştir. Safeviyye, başlangıçta Sünnî iken sonraki dönemlerde Şiîleşmeye başlamış ve Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd zamanında ise tam bir Şiî-Bâtınî bir hüviyet kazanmıştır.

Bayramiliğin kuruluşu, Somuncu Baba'nın vefatından sonra Hacı Bayram Velî'nin Ankara'ya dönüp irşad faaliyetine başlamasıyla olmuştur. Bu tarihten (1412) itibaren II. Murad tarafından Edirne'ye çağırılmasına kadar geçen on yıllık süre, tarikatın kuruluş dönemi sayılır. Hacı Bayram'ın padişahla görüşüp büyük bir itibarla Ankara'ya dönüşünden sonra Bayramiyye, devlet nezdinde meşruiyet ve saygınlık kazanmıştır. Gerek Sünnî temeller üzerine kurulmuş olması gerekse devlet desteğini

alması sebebiyle tarikat, daha Hacı Bayram Velî hayatta iken kısa zamanda Ankara ve çevresinde büyük bir yaygınlık kazanmıştır.

Bayramiyye'nin kuruluş aşamasında Safevîliğin bir kolu veya onun etkisi altında olabileceği gündeme gelmişti. Hacı Bayram Velî, Somuncu Baba'dan giydiği on iki dilimli kızıl tarikat tâcını II. Murad'la görüşükten sonra altı dilime indirerek beyaz çuhaya çevirmiş ve böylece Bayramîliğin Erdebil sufîleriyle hiçbir ilgisinin kalmadığını göstermiştir.

Bayramîlik Ankara dışında Beypazarı ve Göynük'te Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede, Gelibolu'da Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi Ahmed Bîcan, Bursa'da Akbıyık Sultan ve Hızır Dede, Balıkesir'de Şeyh Lütfullah Efendi, Lârende'de İnce Bedreddin, İskilip'te Muslihüddin Halife, Bolu'da Uzun Selahattin ve Kütahya'da şair Şeyhî isimli halifeleri vasıtasıyla temsil edilmiştir.

Bayramiyye'nin Kollara Ayrılması

Hacı Bayram'ın vefatından sonra dervişlerin bir kısmı ilahî aşk, cezbe ve melâmet yolunu temsil eden Bıçakçı Ömer Dede'ye; zühd, takvâ ve riyazete temayülü olanlar da Akşemseddin'e tabi oldular. Böylece Bayramîlik, Akşemseddin'e nispet edilen Şemsiyye ile Ömer Dede'ye nispet edilen Melâmiyye olmak üzere iki büyük ana kola ayrılmış oldu.

Akşemseddin, Hacı Bayram Velî'nin ölümü üzerine Beypazarı'ndan Ankara'ya gelerek şeyhinin vasiyeti gereği cenaze namazını kıldırdı. Cenaze sebebiyle Ankara'ya gelen müridlerin büyük bir kısmı Akşemseddin'e bağlandı. Şeyhin postuna oturan ve bir anlamda baş halife konumunda bulunan Akşemseddin, Ankara'da fazla kalmayarak irşad maksadıyla Göynük'e gitti. Burada dervişlerin terbiyesiyle uğraşırken bir taraftan da kendi adına nispet edilen *Şemsiyye* kolunu oluşturmuş oluyordu.

Yeni oluşan bu kol, Sünnî inancın gereklerine titizlikle uyması ve devletle ittifak içinde bulunması sebebiyle idareciler tarafından desteklenmekteydi. Ankara'daki pîr makamını temsil eden şeyhler, Şemsiyye hilafetine sahip olduklarından, Hacı Bayram adına tesis edilen zengin vakıflar tasarruflarına verilmişti.

Bayramî Şemsîliği, Akşemseddin'den sonra özellikle halifelerinden İbrahim Tennûrî (ö. 1482) ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin babası Şeyh Muhyiddin Yavsî (ö. 1524) tarafından sürdürülmüştür.

Daha önce de belirtildiği üzere Akşemseddin ile Bıçakçı Ömer Dede arasındaki meşrep farklılığı, Bayramîliğin ikinci bir ana kola bölünmesine sebep oldu. Zühd ve riyazet yolunu tercih eden dervişler Akşemseddin'e bağlanırken, aşk, cezbe ve melâmet yoluna meyleden Bayrâmî dervişleri de bu anlayışın temsilcisi konumunda olan Ömer Dede'ye tabi oldular.

Herhangi bir tarikat kıyafeti benimseyerek halkın giydiği kıyafeti giyen, tasavvufî terbiye için tekkenin gerekliliğini düşünmeyen, melâmet neşvesi içinde sohbeti esas alan, vahdet-i vücûd anlayışını benimseyen ve ehl-i beyt sevgisini ön plana çıkaran dervişlerin temsil ettiği yola da *Bayramî Melâmîleri* adı verilmiştir. İkinci devre Melâmîleri de denilen bu anlayışın dinî, edebî ve siyasî açıdan Osmanlı tarihinde önemli etkileri olmuştur.

Bayramî Melâmîleri, silsilelerinin Safevîlere ulaşması, özellikle esnaf teşkilatıyla yakın ilişkilerinin bulunması ve bu sayede geniş halk kitlelerini etkilemeleri, resmî otoriteyle bağdaşmayan mehdî ve kutup inancına sahip olmaları sebebiyle devletin sıkı takibatına uğramıştır. Hatta bu durum bazı şeyhlerinin ilhad ve zındıklık suçlamasıyla idam edilmesiyle de sonuçlanmıştır.

17. yüzyılda Bolulu Himmet Efendi'nin kurduğu *Himmetiyye* kolu da Bayramiyye'nin bir şubesi olup,

tarikatin silsilesi Akşemseddin'e ulaşır. Bayramîliğin son dönemlere ulaşması ve yayılmasında bu kol etkili olmuştur.

Hacı Bayram Velî'nin halifelerinden Hızır Dede'den feyiz alan Üftâde'nin halifesi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (ö. 1628) kurduğu *Celvetiyye* tarikatı da, Bayramiyye'nin bir kolu olarak kabul edilmiştir.

Bayramîliğin Özellikleri

Pek çok tarikatta olduğu gibi Bayramîlik de tasavvufî terbiyede cezbe, muhabbet ve ilahî sırrı esas olarak kabul eder. Zira bu üç husus, bir dervişin kemale ulaşmasında önemli vasıtalarındandır. Bunlardan cezbe başlangıcı, ilahî sırra ulaşmak nihayeti, muhabbet de her iki hâli besleyen temel unsuru temsil etmektedir.

Tasavvufta cezbe, Allah'ın sevdiği kulunun kalbinden perdeyi kaldırarak kendisine çekip yaklaştırması ve aniden yüce huzuruna yükseltmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Bayramî mensupları manevî makamlara yükselmede cezbenin son derece etkili olduğunu kabul ederler. Zira Allah'ın kuluna bir ihsanı olan cezbe, kulda istikamet ve ibadet arzusunu doğurarak ona belâ ve musibetlere sabretme gücü kazandırır. Yine cezbe, ilahî sırlara ve hakikatlerin kaynağına ulaşmada önemli bir vasıtaadır. Ancak dervişin yaşadığı cezbe hâli, tasavvufî terbiye ve amel ile birlikte olursa makbuldür. Başkalarını irşad edebilmek için mutlaka cezbenin seyr ü sülûk ile desteklenmesi gerekir.

Muhabbet, tasavvufî mertebeler arasında en yüksek değeri ifade eder. Sabır, zühd, şükür, rıza, takva, tevazu ve üns gibi ahlaki makamlar, muhabbetin sonucudur. Çünkü dinî hasletler ve ahlaki erdemlerin özünde sevgi vardır. Dolayısıyla dervişin ilahî sırlara aşına olması, cezbe ve muhabbet sebebiyledir.

Birbirini tamamlayan bu üç unsurdan cezbe, müridi muhabbete hazırlayıp sevk ederken muhabbet de ilâhî sırlara ulaştırmada vasıta olur. Tasavvuf yolunda muhabbetin oynadığı rol daha etkindir. Muhabbet tek taraflı olmayıp kuldân Allah'a olduğu gibi, Allah'tan kula da yöneliktir. İnsan iyiliği, kendisine iyilik yapanı, güzeli ve ahengi sever. Bu yönüyle sevmeye en çok layık olan Allah'tır. Çünkü kendini ve kendine iyilik yapanı seven insanın ona varlığını veren, mahlûkata lütuf ve ihsanını bol bol dağıtan, iyilikte bulunan, bütün iyiliklerin ve güzelliklerin yaratıcısı olan Allah'ı sevmesi kaçınılmazdır.

Var olan her şeydeki güzellik, Allah'ın Cemîl isminin yansıması, bu güzele yönelik muhabbet de Vedûd isminin tecellîsidir. Sevilen güzel şeyler Hakk'ın güzelliğini yansıttığından bunlara yönelik sevgi de aslında ilahî kaynaklı olmaktadır. Âlemin var olma sebebi, Allah'ın tanınmak istemesi ve bu tanınmaya duyduğu muhabbettir. Dolayısıyla varlığın aslı muhabbet olduğundan insan, muhabbet yolunu izleyip Hakk'ı ve mahlûkatı severek ilahî sırlara ve yakınlığa ulaşabilir.

Şeyhü'r-Rûm olarak dervişlerinin gönüllerini ilahî muhabbete hazırlayan Hacı Bayram Velî, dinî sorumlulukların yerine getirilmesinde son derece titizdir. Onun Ehl-i sünnet inancına olan bağlılığı, Anadolu halkı arasında birlik ve beraberliğin sağlanması ve manevi hayatın şekillenmesinde büyük katkı sağlamıştır.

Hacı Bayram Velî, halktan uzak bir tasavvufî anlayış

yerine sosyal hayatın her alanında yer almayı tercih etmiştir. Kendisi çiftçilik yaparak geçimini sağlarken müridlerini de bu yönde teşvik eder. Esnaf arasında Ahi Baba olarak tanınması, bir şeyh olarak o dönemin sosyal ve iktisadi hayattaki etkisini göstermektedir. Nitekim onun bu yönü, Bayramîliğin daha çok köylü ve esnaf arasında yaygınlık kazanmasına sebep olmuştur. Çarşı Pazar dolaşarak sadaka ve zekat toplaması ve bunları muhtaçlara dağıtması da Melâmîlik yönüne işaret etmektedir.

Bayramîlikte riyâzet ve mücâhedeye büyük önem verilir. Bu amaçla gece gündüz ibadet etmek ve ara vermeksizin oruç tutmak, tarikatın temel esaslarındandır. Bunun sonucunda mazhar olunan ilahî nimetlerle asıl bayramın âhirette yapılacağı kabul edilir.

Vahdet-i vücûd anlayışına sahip olan Bayramî dervişlerinin âsâ kullandıkları, aba veya eski ve yamalı elbiseler giydikleri, halvete girip kırk gün çile çıkardıkları, benliklerinden kurtulmak maksadıyla kendileri veya başkaları için dilendikleri, cezbeli olup vecde geldiklerinde haykırdıkları rivayet edilmektedir.

Bayramîlikte irşad usulü ise şöyledir: On iki rekat teheccüd namazı kılınır. Hacı Bayram Velî'nin benimsediği vird ile Bakara, Secde, Yâsin, Duhân, Hâ Mîm, Fetih, Vakıa, Mülk ve Amme sûreleri okunur. Müridin bulunduğu manevi mertebeye göre belli sayıda kelime-i tevhid zikri çekilir. Zikir sesli olup, halka hâlinde icra edilir. Zikir aralarında Yunus Emre'nin şiirlerinden

okunur.

Esmâ zikrine dayanan irşad usulünde, sesli zikir, Akşemseddin'in temsil ettiği Şemsiyye koluna mensup dervişler tarafından uygulanırken, Bayramî Melâmîleri “gönül bekleme” adını verdikleri sessiz zikri tercih etmişlerdir.

Tefekkür ve halvet uygulamasının da Bayramîlik'te ayrı bir yeri vardır. İbret almak amacıyla Allah'ın kudreti ve bu gücün kâinata yansması düşünülür. Buna “tefekkür fî acâibü'l-kudret” adı verilir. Ardından “Allahümme yâ nure külle şeyin” diye başlayan kısa bir münacat okunur.

Halvete sokulan derviş, halvetinin ilk gecesinde 1000 salavat, 1000 kelime-i tevhid okur. Peygamberimizin şefaatine nail olmak amacıyla iki rekat namaz kılar. İkinci gece 1000 ihlas ve 1000 kelime-i tevhid okur ve Allah'ı görme dileğiyle iki rekat namaz kılar. Üçüncü gece 1000 Felâk sûresi, 1000 kelime-i tevhid ve kalbinden perdelerin kalkması için iki rekat namaz kılar. Dördüncü gece 1000 Nâs sûresi, 1000 kelime-i tevhid okuyup yine iki rekat namaz kılar.

Bayramiyye tarikatı tâcî başlangıçta on iki dilimli iken Hacı Bayram Velî tarafından altı dilimli beyaz çuhaya dönüştürülmüştür. Bu dilimlerin her biri tasavvufun, az yeme, az uyuma, az konuşma, sürekli zikir, kalbe ve zihne gelen düşünceleri uzaklaştırma ve tefekkür olmak üzere altı ilkesini simgeler. Ayrıca imanın altı şartına, Allah'ın altı zâtî sıfatına ve âlemdeki altı yöne de işaret etmektedir. İlk zamanlar tâcın boyu namazda sütrelik edecek kadar

uzun iken sonraları kısaltılmıştır. Tâcın tepesinde bir birinin içinde bulunan ve gül adı verilen üç daire tevhid-i ef'âl, tevhid-i sıfât ve tevhid-i zât olmak üzere tevhidin üç mertebesine delalet etmektedir.

Bayramiyye Tekkeleri

Hacı Bayram Velî'nin vefatından sonra baş halife Akşemseddin kabul edilmişse de Ankara'da bulunan merkez tekkenin şeyhliğine büyük oğlu Ahmet Baba geçmiştir. Ondan sonra Hacı Bayram'ın torunu Edhem Baba posta oturmuştur. Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar bu dergâhın açık olduğu ve Bayramî şeyhleri tarafından idare edildiği görülmektedir.

İstanbul'un fethine katılan Bayramî tarikatı mensupları, fetihten sonra İstanbul'da kalmalarına rağmen tekke kurmamışlardır. Akşemseddin ve Akbıyık Sultan gibi bazı şeyhlerin ise İstanbul'da kalmayıp Anadolu'ya gittikleri görülmektedir. Nitekim Akşemseddin önce Beypazarı ardından da Göynük'e, Akbıyık Sultan da Bursa'ya gitmiştir.

Ankara dışında kurulan ilk Bayramî tekkesi ise II. Bayezid devri şeyhlerinden Şeyh Ramazan Efendi'nin Edirne'de kurduğu "Sultan Hacı Bayram" adlı zaviyedir. Bu şehirde Bayramîliği temsil eden diğer bir dergâh da Şeyh Şücâ Zaviyesi'dir. Yine II. Bayezid'in İstanbul Yavuz Sultan Selim Camii yakınında Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin babası Şeyh Muhyiddin Yavsî için yaptırdığı tekke, İstanbul'daki ilk Bayramî tekkesidir.

Bayramiliğin İstanbul'da yaygınlık kazanması ise XVII. yüzyılda yaşayan Bolulu Himmet Efendi vasıtasıyla olmuştur. 1840 yılında İstanbul'da on civarında Bayramî

tekkesi varken bu sayı, tekkelerin kapatıldığı tarihte dörde düşmüştür.

İLÂHİLERİ

Hacı Bayram Velî'nin günümüze ulaşmış birkaç ilahîsi bulunmaktadır. İlahî aşkın terennüm edildiği bu şiirlerde varlığın hakikati, vahdet ve kesret ikilemi, marifetullah, tevhid, gönlün yüceliği, nefis eğitimi ve dünyanın fâniliği gibi konular ele alınmıştır.

I

*Bilmek istersen seni
Can içinde ara canı
Geç canından bul O'nu
Sen seni bil sen seni
Kim bildi efâlini
Ol bildi sıfâtını
Onda gördü zâtını
Sen seni bil sen seni
Görünen sıfâtındır
Onu gören zâtındır
Gayrı ne hâcetindir
Sen seni bil sen seni
Kim ki hayrete vardı
Nura müstağrak oldu
Tevhîd-i zâtı buldu
Sen seni bil sen seni
Bayram özünü bildi*

*Bileni onda buldu
Bulan ol kendi oldu
Sen seni bil sen seni*

II

*Hiç kimse çekebilmez pektir feleğin yayı
Derdine gönül verme bir gün götürür vayı
Oynayı gelir aldadır çünkü eli çabuktur
Bir bunculayın fitne kande bulur ayı
Bir fânî vefasızdır kavline inanma hiç
Gâh bayı eder yoksul gâh yoksulu eder bayı
Çün yüzünü döndürdü bir lahza karar etmez
Nice seri pây eder döner ser eder pâyi
Hayran kamu âlimler bu mananın altında
Kaf'tan Kaf'a hükmeden bilmez bu muammayı
Ol vâhid ki vahdettedir kesrette kanı tefrik
Hızır eremedi bu sırra bildirmedi Musa'yı
Miskin Hacı Bayram sen dünyaya gönül verme
Bir ulu imarettir alma başa sevdayı*

III

*Çalabım bir şâr yaratmış iki cihan arasında
Bakıcak dîdar görünür ol şârın kenâresinde
Nâgehân ol şâra vardım ol şârı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş u toprak arasında
Ol şârdan oklar atılır gelir sineme dokunur
Âşıklar canı satılır ol şârın bazâresinde*

*Şâr dedikleri gönüldür ne âlimdir ne cahildir
Âşıklar kanı sebildir ol şârın kenâresinde
Şakirdleri taş yonarlar yonup üstada sunarlar
Çalabın ismin anarlar ol taşın her paresinde
Bu sözü ârifler anlar cahiller bilmeyip ta'nlar
Hacı Bayram kendi banlar ol şârın minaresinde*

IV

*Noldu bu gönlüm noldu bu gönlüm
Derd ü gamınla doldu bu gönlüm
Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm
Yanmada derman buldu bu gönlüm
Gerçi ki yandı gerçeğe yandı
Rengine aşkın cümle boyandı
Kendüde buldu kendüde buldu
Matlabını hoş buldu bu gönlüm
el-Fakru fahrî el-fakru fahrî
Demedi mi ol âlemler fahrî
Fahrini zikret fahrini zikret
Fahri fenâda buldu bu gönlüm
Sevdâ-yı a'zam sevdâ-yı a'zam
Belki olubdur arş-ı muazzam
Mesken-i canan mesken-i canan
Olsa acep mi şimdi bu gönlüm
Bayramım imdi bayramım imdi
Bayram edersin yâr ile şimdi
Hamd ü senâlar hamd ü senâlar*

Yâr ile bayram kıldı bu gönlüm

HACI BAYRAM VELÎ HAKKINDA YAZILAN ŞİİRLER

Hacı Bayram Velî'nin vefatından sonra onu öven pek çok şiir kaleme alınmıştır. Özellikle yolundan gelenlerin kaleme aldığı bu şiirlerden bazıları şunlardır:

I

*Âşık oldum sana candan
Pîrim Hacı Bayram Velî
Fariğ oldum dû cihandan
Pîrim Hacı Bayram Velî
Irak mıdır illeriniz?
Açıldı mı gülleriniz?
Feryadda bülbülleriniz
Pîrim Hacı Bayram Velî
Sensin Allah'ın hem dostu
Yatur nur berk urmuş üstü
Server Muhammed'in dostu
Pîrim Hacı Bayram Velî
Sensin Allah'ın Velîsi
Enbiyanın sevgilisi
Evliyaların ulusu
Pîrim Hacı Bayram Velî*

*Akşemseddin söyler sözü
Kanlı yaşla dolar gözü
Mahşerde bulayım sizi
Pîrim Hacı Bayram Velî
Akşemseddin*

II

*Dün gece seyrimde kırkları gördüm
Sordum Hacı Bayram Velî kandedir?
Derler Hacı Bayram bundadır bunda
Sordum Hacı Bayram Velî kandedir?
Velî dersen Velîlerin Velîsi
Kutbu'l-aktâb evliyalar ulusu
Cümle fukarasın besler ulusu
Sordum Hacı Bayram Velî kandedir?
Gör siyah tülbentten sarık sarınır
Üç gül altı terkli kisve urunur
Muhammed'in meclisinde bulunur
Sordum Hacı Bayram Velî kandedir?
Velî dersen Velîlerden Velîdir
Yazıcıoğlu Mehmed'in piridir
Şeyh Hamid Sultan'ın özge yâridir
Sordum Hacı Bayram Velî kandedir?
Yazıcıoğlu Mehmed*

III

Cem oldu âşıkları

*Sultan Hacı Bayram'ın
Yolunda sâdıkları
Sultan Hacı Bayram'ın
Dervişini yakmaz nâr
Ondan özge var mı yâr
Dervîşi ola gör var
Sultan Hacı Bayram'ın
Meydan-ı Hakk'a girdi
Kavs-i ekbere vardı
Daim sürülür viridi
Sultan Hacı Bayram'ın
Arısının balıyım
Bahçesinin gülüyüm
Gülünün bülbülüyüm
Sultan Hacı Bayram'ın
Hacı bayram kandedir?
Kim severse ondadır
Muhabbeti candadır
Sultan Hacı Bayram'ın
Hakikî ko sözünü
Sür hâkine yüzünü
Teslim eyle özünü
Sultan Hacı Bayram'ın
Yusuf Hakikî*

IV

Din Muhammed dinidir

*Yolu Hacı Bayram'ın
Onun için oldular
Kulu Hacı Bayram'ın
Gelen dünya terk eder
Dönen imansız gider
Hak'tan gayriyi nider
Dostu Hacı Bayram'ın
Şeriat döşeginde
Oturmuş dervişane
Peygamberi metheder
Dili Hacı Bayram'ın
Erenler meydanında
Başını top eylemiş
Kudret çevgânın tutar
Eli Hacı Bayram'ın
Oturmuş Hak arşında
Cevlân urur ferşinde
Nurdan tacı başında
Sırrı Hacı Bayram'ın
Baştan ayağa yâre
Etti beni âvâre
Umarım kula çâre
Aşkî Hacı Bayram'ın
Vizeli Alâeddin*

SONUÇ

15. yüzyıl Anadolu coğrafyasının manevi olarak şekillenmesinde önemli bir rol üstlenen Hacı Bayram Velî, sufi oluşunun yanı sıra iyi bir müderristir. Onun zâhirî ilimlerdeki yetkinliği; temsil ettiği Bayramîliğin kısa sürede geniş kitlelere ulaşmasında, Ankara ve civarında yayılmasında etkili olmuştur.

Ehl-i sünnet inancına sıkı sıkıya bağlı olan Bayramîlik, bu yönüyle hem saray çevresinde hem de halk nezdinde büyük itibar görmüştür. Dinî sorumlulukların yerine getirilmesindeki titizlikle birlikte, tarikatın temelini cezbe ve muhabbet yoluyla ilahî hakikatlara ulaşmak oluşturur.

Ankara'da Ahilik anlayışını da temsil eden Hacı Bayram Velî; bir taraftan tarikat faaliyetleriyle meşgul olurken, diğer taraftan müridlerinin kabiliyet ve meşreblerine göre bir iş edinmelerini tavsiye ediyordu. Zira Bayramî dervişlerinin kendi kazançlarıyla geçimlerini temin edip kimseye el açmamaları, bu yolun temel esaslarından biridir.

Hacı Bayram, Somuncu Baba'dan aldığı manevi mirası müridlerine aktarabilmiş ve ardından bıraktığı halifelerle bu yolun sonraki nesillere de ulaşması sağlamıştı. Müderris oluşu hasebiyle bir eser kaleme alabilecekken gönül inşasına daha çok önem vermiş ve ömrünü bu yolda harcamıştı. Halifelerinden Akşemseddin Beypazarı ve Göynük, Akbıyık Sultan Bursa, Ömer Dede Göynük,

Lütfullah Efendi Balıkesir, Eşrefoğlu Rûmî de İznik'e söz konusu mirası taşıyanlardandır.

Bayramiyye tarikatının kuruluşunda Safevîliğin etkisi bulunsa da bu etki uzun süre devam etmemişti. Bayramî dervişlerinin, önceleri Sünnî bir tarikat iken daha sonra Şiî bir kimliğe bürünen ve dervişlikten çok siyasi amaçlar güden Safevîlikle olan bağları daha Hacı Bayram hayatta iken kopmuştu. Bunun en güzel işareti, Bayramî tacında yaptıkları değişiklikti.

Öte yandan bünyesinde barındırdığı muhtelif meşrebteki dervişler, Bayramiliğin zamanla kollara ayrılmasına neden olmuştur. Nitekim Hacı Bayram Velî'nin vefatının hemen sonrasında Bayramîlik şemsiyesi altında çeşitli kollar meydana gelmişti. Ancak söz konusu kollar hiçbir zaman Bayramîlikten bağımsız hâle gelmemiş, diğer bir deyişle Bayramîlik bunların her zaman üst kimliğini oluşturmuştu.

Halktan uzak bir tasavvufî hayat sürmek yerine toplumun her alanında yer almayı tercih eden Hacı Bayram Velî'nin dervişleriyle çarşı pazar dolaşarak topladığı sadaka ve zekatları muhtaçlara dağıtması, esnaf ve köylü arasında kurduğu sistem açısından onun iktisadi hayatta da etkisini göstermektedir. Öte yandan Bayramî yolunu temsil eden tekkeler, fütüvvet ve melâmeti temel alan bu anlayışın Ankara dışında başta İstanbul ve Edirne olmak üzere Anadolu da yayılmasında temel taşı vazifesi görmüştür. Söz konusu etki, tekkelerin kapatıldığı ve tarikatların yasaklandığı 1925 yılına kadar kurumsal

olarak, bu tarihten sonra da gönülden gönle akarak günümüze kadar gelmiştir.

KAYNAKLAR

Ahmed Bîcân, *Envâru'l-Âşıkîn*, (Haz. M. Faruk Gürtunca), İstanbul 1972.

Azamat, Nihat, "Hacı Bayram Velî", *DİA*, XIV, 442-447.

Bayramoğlu, Fuat, *Hacı Bayram-ı Velî Yaşanı, Soyu, Vakfı, I-II*, Ankara 1983.

Bayramoğlu, Fuat-Azamat, Nihat, "Bayramiyye", *DİA*, V, 269-273.

Bursalı Mehmed Tahir, *Hacı Bayram-ı Velî*, İstanbul 1341.

Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Velî*, Ankara 1998.

Eşrefoğlu Rumi, *Müzekki'n-Nfs*, (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 2003.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmîler*, İstanbul 1992.

Harîrîzâde Kemâleddin Efendi, *Tibyânu Vesâil*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 430.

Hüsameddin Bursevî, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, (Emir Sultan Hazretleri'nin Menkıbeleri içinde, haz. M. Utku), Bursa 2011.

Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ II*, (haz. M. Akkuş-A. Yılmaz), İstanbul 2006.

Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1985.

Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*,

Ankara 1976.

La'lîzâde Abdülbâki, *Sergüzeşt*, (Melâmet Risâleleri İçinde), Bursa 2007.

Lâmiî Çelebi, *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi*, (haz. S. Uludağ-M. Kara), İstanbul 1995.

Mahmud Kefevî, *Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 630.

Mehmet Ali Aynî, *Hacı Bayram-ı Velî*, İstanbul 1343.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Risâle-i Melâmiyye-i Bayramiyye*, (Melâmet Risâleleri İçinde), Bursa 2007.

Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd*, (Melâmet Risâleleri İçinde), Bursa 2007.

Taşköprüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, (nşr. A. S. Furat), İstanbul 1985.

Tek, Abdurrezzak, *Bayrâmîliğe Dâir Melâmet Risâleleri*, Bursa 2007.

Vicdânî, Ebû Rıdvan Sâdık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye III*, İstanbul 1922-1924.

Yazıcıoğlu Muhammed, *Muhammediyye*, İstanbul 1292.

Yurt, Ali İhsan-Kaçalin, Mustafa, *Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1994.